โคแพร่

ก่อนข้าพเจ้าออกเดินทางไปปารีส ครานั้น ม.ร.ว. ชนาญวัตได้แนะนำแก่ข้าพเจ้าว่าควรไปหาหนังสือ หรือข้อความเกี่ยวกับ วัวป่าชนิดหนึ่ง ซึ่งพบที่เขมรไม่กี่ตัวมานี่เอง และฝรั่งเศสเรียกว่า **Kou-Prey**

ฉะนั้น เมื่ออยู่ปารีส ข้าพเจ้าจึงหาโอกาสไปพบผู้อำนวยการของ **Musée De L'Histoire Naturelle** ซึ่งเป็นผู้ดูแลสวนสัตว์ในปารีสด้วย ท่านผู้อำนวยการคนนี้ไม่ใช่คนอื่นคนใด คือเป็นผู้ตั้งชื่อวิทยาศาสตร์ให้แก่วัวป่าเขมรนี่เอง ชื่อวัวคือ **Bos Sauveli** และชื่อผู้อำนวยการคือศาสตราจารย์ **Urbain**

ท่านศาสตราจารย์เออเฟอแก่ข้าพเจ้ามากจากเล่าตำนานเกี่ยวกับวัวป่าชนิดนี้ให้ฟังแล้ว ยังได้มอบหนังสือให้มาเล่มหนึ่งเขียนโดย **Harold J. Coolidge (Memoirs of the Museum of Comparative Zoology, Harvard University)**

ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าเอาเรื่องวัวนี้มาเล่าในสัตวแพทยสารโดยย่อ คงมีผู้สนใจอยู่บ้าง โดยฉะเพาะข้าพเจ้าอยากทราบว่า ในประเทศไทยมีใครได้พบเห็นวัวชนิดนี้บ้างหรือไม่ ที่อยู่ของมันคือภูเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นเขตต์ระหว่างไทยกับเขมรนั่นเอง ฉะนั้นในอาณาเขตต์ไทยก็น่าจะมีผู้เคยได้พบบ้าง เช่นเดียวกับทางเขมร.

เรื่องชื่อนั้น คำว่า **Kou** ก็คือ "โค" นั่นเอง ส่วน **Prey** นั้น ข้าพเจ้าได้คำอธิบายว่าทางเขมร อ่านว่าแพร่ และแปลว่า "ป่า" ข้าพเจ้าจะขอเรียกวัวนี้ว่า โคแพร่ ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเดยนึกไปว่า เมืองแพร่ ของเรานั้นเดิมแปลว่า เมืองป่าทึบมาก แต่เรื่องนี้ท่านผู้ใดเห็นอย่างไร โปรดแสดงความเห็นด้วย.

ที่อยู่ของโคแพร่ในเขมรนั้น อยู่เหนือทะเลสาบเขมร และห่างจากทะเลสาบประมาณ ๑๐๐ กม. ขึ้นไปจนจดเขตต์จังหวัดอุบลราชธานี ทางเหนือ และไปเกือบถึงแม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก รวมทั้งหมดเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร.

นอกจากนี้ ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ใต้เมืองสตึงเตรงลงไป ประมาณ ๒๐๐ กม. กัมพูชาอยู่อีกแห่งหนึ่ง เนื้อที่ประมาณ ๖,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร มีโคแพร่อยู่บ้างเช่นเดียวกัน

ประวัติของโคแพร่ มีอยู่ดังนี้ สัตว์ป่าชนิดนี้ ชาวพนมเมืองรู้จักกันมานานแล้ว แต่ยังไม่มีผู้ใดค้นคว้าและให้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ สัตวแพทย์ฝรั่งเศสชื่อ โซเวล (Sauvel) ได้ถูกส่งไปประจำอยู่ในตำบล ชายแดน ติดต่อกับ จังหวัดอุบล เพื่อป้องกันไรน์เดอเปสต์ ซึ่งระบาดมากับวัวไทย นายโซเวลประจำอยู่แถบนั้นอยู่จนถึงปี ๒๔๘๒ ในระหว่างนั้นได้ยิงโคแพร่ ๑๘ ตัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ท่านศาสตราจารย์ **Urbain** ได้ไปเยี่ยมเมืองเขมรและได้เอาลูกโคแพร่ตัวผู้กลับไปปารีสด้วยหนึ่งตัว และตั้งชื่อว่า **Bos Sauveli** เพราะนายสัตวแพทย์โซเวลเป็นคนแรกที่ได้ทำรายงานทางวิชาการเกี่ยวกับวัวชนิดนี้.

ใน พ.ศ. ๒๔๘๓—๘๔ ได้มีคณะสำรวจไปอินโดจีน และได้นำซากโคแพร่กลับไปด้วยตัวหนึ่ง ซึ่งต่อมามีผู้มอบให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซากโคตัวนี้เอง เป็นเหตุให้เกิดหนังสือเล่มใหญ่ของคูดิดจ์ ขึ้น

ในหนังสือเล่มนี้ คูดิดจ์ ได้วัดกระดูกเขาพิน ฯลฯ อย่างละเอียด แล้วนำมาเทียบกับโครงของวัวอื่น ๆ ทั้งวัวบ้านและวัวป่า วัวป่าที่ใช้เทียบ คือกะทิง (Gaur) และวัวแดง (Bantin) เมื่อเทียบกะโหลกแล้ว ปรากฏว่าผิดกันหลายประการ กะโหลกโคแพร่มีลักษณะคล้ายกับ กะโหลกของ เซบู (Bos indicus) มากกว่ากะโหลกวัวป่าอื่น ๆ ลักษณะอื่นบางอย่างคล้าย **yak** บางอย่างคล้ายควาย ในที่สุด คูดิดจ์ เห็นสมควรยกโคแพร่ให้เป็น **Genus** ใหม่คือ **Genus Novibos** ฉะนั้นชื่อเต็มของโคแพร่คือ **Novibos Sauveli**

คูดิดจ์มีความเห็นว่า ในป่าทางเหนือประเทศเขมรคงยังมีโคแพร่อยู่ไม่ใช่น้อย ที่ยังไม่มีผู้ไปล่า ฉะนั้นจำนวนสัตว์ชนิดนี้ คงจะมีมากกว่าที่เราทราบอยู่ทุกวันนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ทางบ้านเมืองควรให้ความคุ้มครองแก่วัวป่าชนิดนี้ เพราะเป็นสัตว์ที่ประหลาดและมีอยู่ณะเพาะแถบนั้นเท่านั้น.

รูปร่างและลักษณะของโคแพร่ ความสูงใหญ่อยู่ระหว่างวัวกะทิงและวัวแดง หนังสีเทาแก่ปนน้ำตาล ขนสั้นและมัน ขาส่วนล่างขาว ขาหน้ามีแถบดำยาวลงไป ตามความยาวของขา วัวแก่ตัวผู้มีแถบขาวอยู่บนหลัง และมีขนขาวที่ใหล่กับตะโพก หางยาว

ปลายเป็นพู่ หูเล็กและแคบ ขาและกีบบาง หน้ายาวเรียว มองจากข้าง ๆ ไม่โค้งเข้าข้างใน เหนียงใหญ่ เขายาว โค้งไปข้างหลัง ข้างนอก และข้างบน ตอนปลายโค้งรับเข้าข้างในและข้างบน.

ระยะประมาณ ๑๕ ซม. จากปลายเขาผิวภายนอกของเขา แตกออกเป็นแฉก เหมือนปล้องลักษณะเขาดังว่านี้ กะทิงและวัวแดงไม่มี มีแต่ไบซอนเท่านั้น สาเหตุที่เขาแตกนั้น บางเสียงว่า เพราะสัตว์ใช้ปลายเขาขุดดินเพื่อหารากไม้หรือหัวต่างๆ ในดิน บางเสียงว่าเพราะใช้แซะจอมปลวกเพื่อกินไข่ แต่ในข้อนี้ โซเวด กล่าวว่า เท่าที่ได้สังเกตุเอง และถามชาวบ้าน ไม่มีใครได้เคยเห็นโคแพร่ใช้เขาเพื่อขุดดินหรือแซะจอมปลวก แม้แต่ไบซันก็ไม่เคยเห็น อีกประการหนึ่ง รอยแตกนั้นเห็นได้ว่าแตกเอง ไม่ใช่เพราะการถูหรือชน ข้อสังเกตุอีกข้อหนึ่ง คือเขาตัวผู้ที่ไม่อยู่ในฝูงตัวเมียเท่านั้น ที่มีรอยแตกออกเป็นแฉก ทำให้ โซเวด เชื่อว่าสาเหตุเนื่องมาจากการเป็นโสด ทำให้อันฑะชุดกลั่นโฮรโมนบางชนิด และการขาดโฮรโมนนี้เองเป็นต้นเหตุให้เขาแตก.

ที่อยู่ของโคแพร่ อยู่ใน ป่าโปร่งเสมอ ไม่เหมือนกับกะทิงหรือวัวแดง ซึ่งเวลากลางวันหรือเมื่อมีผู้มาไล่ จะหลบเข้าไปแอบในป่าทึบ อีกประการหนึ่ง โคแพร่ไม่เข้าไปหาอาหารในดงต้นที่มีผลหรือในดงไผ่เลย มันหาหญ้าอยู่ในป่าโปร่งเท่านั้น ดินแถวนั้นขาดแคลเซียมและฟอสฟอรัส ฉะนั้นโครงกระดูกจึงบางมาก สัตว์ตัวเมียจึงมีลูกไม่ดก น้ำอุ่นซึ่งวัวแดงกับวัวกะทิงกินได้ โคแพร่ไม่ยอมกิน บางทีเดินหาน้ำใสตั้ง ๔๘ ชั่วโมงก็มี ฝูงโคแพร่นั้น มักจะมีตัวเมียประมาณ ๑๐ หรือ ๑๑ ตัว และตัวผู้ตัวหนึ่ง แต่การคุมฝูงนั้นเป็นหน้าที่ของตัวเมียที่มีอายุมากตัวหนึ่ง ส่วนตัวผู้นั้นตามฝูง ลูกวัวตัวผู้เมื่อถึงเวลารุ่น จะถูกขับออกจากฝูง แยกไปเป็นวัวเดียว หรือไปรวมเป็นฝูงตัวผู้ด้วยกัน ซึ่งโซเวดกับวิตโตสเรียกว่าสมาคมชายโสด การคุมฝูงโดยตัวเมียและมีตัวผู้ตามหลังตัวเดียวนั้น โซเวดว่าคล้ายฝูงวัวแดง แต่ผิดกับกะทิง ซึ่งในฝูงหนึ่งมีตัวผู้หลายตัวและตัวผู้เป็นตัวนำ.

ความเร็วของการเดินและวิ่ง โซเวดว่าเมื่อถูกไล่ โคแพร่จะย้ายที่หากินด้วยความเร็ว ๖ ถึง ๗ กม. ต่อชั่วโมง ทำให้คนตามลำบาก นอกนั้นสัตว์ชนิดนี้นับว่าง่ายที่สุด เวลาหากินแม้ในที่ซึ่งยังไม่มีผู้ไปยิงเลย ก็วางยามรักษาการณ์ไว้เสมอ ฉะนั้น

การเข้าใกล้โคแพร่นั้นยากกว่าเข้าใกล้กระทิงหรือวัวแดง และเมื่อตื่นแล้วจะวิ่งด้วยความเร็วประมาณ ๓๐ ถึง ๓๕ กม. ต่อชั่วโมง การวัดความเร็วทำได้สดวกเนื่องจากโคแพร่อยู่ในป่าโปร่ง แต่กระทิงนั้นอยู่ป่าทึบ การจับเวลาจึงทำไม่ได้ แต่วัวแดงนั้นทราบว่าวิ่งเร็วประมาณ ๒๕ กม. ต่อชั่วโมง.

ปัญหาที่ว่า ในปัจจุบันยังมีโคแพร่ประมาณกี่ตัวและจะศูนย์สิ้นไปหรือไม่ โซเวลตอบดังนี้ ในปัจจุบันกะว่าทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงมีประมาณ ๕๐๐ ถึง ๖๐๐ ตัว ทางฝั่งซ้ายมีประมาณ ๒๐๐ ตัว นับว่ามีไม่มาก ทั้งนเพราะโคแพร่มีถูกไม่ดก แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าปล่อยตามลำพังแล้วคงไม่ศูนย์สิ้นไป เพราะตามธรรมดาสัตว์ที่จะศูนย์พันธุ์นั้น ก็เพราะตัวผู้เกิดมากกว่าตัวเมีย แต่โคแพร่นั้น ผู้กับเมียเท่า ๆ กัน และไม่แสดงอาการเสื่อมแต่ประการใด.

เป็นที่น่าเสียดายว่า ทั้งโรครินเดอรเปสต์และมนุษย์อาจจะทำลายสัตว์ป่าชนิดนี้ให้ศูนย์หายไป โซเวลกล่าวว่าในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓—๒๔๘๘ กองทัพไทยได้ทำลายเสียเป็นจำนวนไม่น้อยเนื่องด้วย พลาธิการของเราไม่สามารถหาอาหารเลี้ยงทหารให้เพียงพอ ต่อมาพวกเขมรอิสระและกองทหารญวนก็ช่วยกันทำลายอยู่เรื่อย ๆ ฉะนั้นจึงน่ากลัวว่าในไม่ช้าโคแพร่จะศูนย์พันธุ์ ถ้าไม่คิดให้ความคุ้มครองแก่มัน วิธีคุ้มครองคือสร้าง Nation-al Park แบบอเมริกัน ซึ่งขณะเดียวกันจะได้เป็นการรักษาวัตถุโบราณ คือวัดเขมรเก่า ๆ ซึ่งมีอยู่เต็มป่านั้นด้วย.

เรียบเรียงจาก "The Indochinese forest ox or Kou Prey by H.J. Coolidge, Jr. (Memoirs of the museum of comparative zoology, Harvard College)"

2) Le Kou Prey ou boguf gris du Cambodge par R. Sauvel (La terre et "la vie," No, 3, 1949)

(3) การบอกเล่าด้วยปากของอูรแบงและวิดโตส.